

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 21 (34)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i21.p52>

ОБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН З КРЕДИТУВАННЯ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Сироваткін Станіслав Андрійович,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
з юридичних наук,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України

Науковий керівник:
Гудіма Тетяна Степанівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України

В статті наведено систематизацію правових і наукових підходів стосовно складу та характеристик об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті. Здійснено розкриття та аналіз наукових підходів і поглядів законодавця на вказане питання для виокремлення узагальнюючого визначення даного аспекту. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку наукової думки та правового забезпечення відсутній уніфікований підхід до виокремлення основного складу об'єктів правовідносин зазначеної категорії. Виявлено, що цивільне законодавство враховує основні вартісні ознаки кредитних правовідносин (виділення таких об'єктів, як грошові кошти та проценти за кредитом), але в інших нормативно-правових актах відсутня вказівка на їх вичерпний перелік, що ускладнює визначення характеристик та особливостей даного феномену. На підставі дослідження наукових, законодавчих підходів сформульовано класифікацію ознак та видів об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті. Виділено такі основні ознаки та види об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті, а саме: 1) видову ознаку, відповідно до якою виокремлено грошові кошти в іноземній валюті, надані кредитором позичальнику за договором кредитування; 2) вартісну ознаку, що передбачає виділення основної суми зобов'язань позичальника та процентів за ними, встановлених в договорі кредитування; 3) зобов'язальну ознаку (посилання на зобов'язання з боку кредитора щодо надання кредиту даної категорії, і зобов'язання з боку позичальника стосовно сплати кредиту та процентів за ним); 4) ознаку поворотності, обумовлену характеристиками повернення суми основних зобов'язань та процентів за кредитом; 5) додаткову ознаку конвертації іноземної валюти, яка дозволяє виділити об'єкт правовідносин в сфері кредитування за напрямком регулювання валютних операцій, а саме, валютний курс.

Ключові слова: правовідносини, об'єкт, суб'єкт, кредитування, валютні операції, іноземна валюта, валютні цінності, позичальник, кредитор.

Sirovatkin S.A. Object of legal relations of crediting in foreign currency. In the article presents the systematization of legal and scientific approaches to the composition and characteristics of foreign currency lending entities. It was opened and analyzed the scientific approaches and views of the legislator on this issue in order to distinguish a generalized definition of this aspect. It is established that at the present stage of development of scientific thought and legal support there is no unified approach

to the separation of the main composition of objects of legal relations of the specified category. It is revealed that the civil law takes into account the basic values of credit relations (the allocation of objects such as cash and interest on the loan), but in other regulations there is no reference to their exhaustive list, which complicates the definition of characteristics and features of this phenomenon. Based on the research of scientific and legislative approaches, the classification of features and types of legal relations objects in the sphere of foreign currency lending is formulated. The following main features and types of objects of legal relations in the sphere of foreign currency lending are distinguished, namely: 1) a specific feature according to which the foreign currency cash provided by the lender to the borrower under the credit agreement is distinguished; 2) the value attribute, which provides for the allocation of the principal amount of the borrower's obligations and the interest on them specified in the credit agreement; 3) an obligatory sign (a reference to the obligation on the part of the lender to provide a loan of this category, and the obligation on the part of the borrower to pay the loan and interest thereon); 4) a sign of reversal caused by the characteristics of repayment of principal and interest on the loan; 5) an additional feature of foreign currency conversion, which allows to distinguish the object of legal relations in the sphere of lending in the direction of currency transactions, namely, the exchange rate.

Keywords: legal relations, object, subject, crediting, foreign exchange transactions, foreign currency, currency values, borrower, lender.

Постановка проблеми. Ефективне правове забезпечення механізму кредитування суб'єктів господарювання є запорукою безперервного розвитку всіх галузей економіки. Впродовж періоду становлення нормативно-правової бази за даним напрямком відбувались зміни, які впливали на механізм здійснення кредитних правовідносин, в тому числі у валютній сфері. Лібералізація законодавчого підходу щодо питання регулювання зазначеної сфери, що відбувається в Україні націлена на активізацію розвитку економічної системи.

Структура правовідносин в сфері валютного кредитування представлена такими трьома складовими, як суб'єкти, зміст та об'єкти, які пов'язані між собою. Їх нормативно-правове регулювання визначає склад та характеристики, обумовлені особливостями правовідносин, впливає на нові наукові пошуки за даним напрямком. Вивчення основних видів та особливостей нормативно-правового забезпечення об'єктів правовідносин з кредитування в іноземній валюті в Україні є актуальним аспектом щодо розвитку теоретичних досліджень в зазначеній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нормативно-правового регулювання, характеристик та складу об'єктів правовідносин у валютній, кредитній сферах вивчались науковцями та фахівцями, а саме: Д. Чуприним, О. Вайцеховською, О. Руденко, Д. Барановою, О. Коваленко, В. Вагізовою, Л. Ісхановою, А. Ігоніною, Г. Ахметовою, В. Бондаренко, І. Погодіною, А. Смирновою, Л. Снігурською, О. Андросовою, О. Шестопаловою, Н. Мотько, П. Янович, Н. Поляк.

Мета статті – системний огляд правових та наукових підходів стосовно складу і характеристик об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті.

Для реалізації зазначеної вказаної мети було визначено наступні завдання дослідження, а саме:

1) розглянути та оцінити основні наукові та правові підходи щодо складу та характеристик об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті;

2) сформулювати класифікацію ознак та видів об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті керуючись положеннями основних наукових підходів та норм законодавчої бази України за даною проблематикою.

Результати дослідження.

Сучасні наукові та законодавчі підходи до проблеми характеристики та структури об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті сконцентровані окремо щодо процесів кредитування і окремо стосовно валютних операцій. При цьому, відсутнє узагальнення положень нормативно-правового регулювання та наукових розвідок відносно визначеного напрямку, хоча сучасна національно економіка з огляду на глобалізаційні процеси у різних секторах орієнтована на залучення кредитних коштів від іноземних кредиторів. Проведемо розкриття та аналіз наукових підходів та поглядів законодавця на вказане питання для виокремлення узагальнюючого визначення даного аспекту.

Положеннями дослідження Д. Чуприна [9] передбачено, що об'єктами виступає те, в цілях чого суб'єкти вступають до правовідносин з кредитування. Можемо зауважити, що хоча автор і висуває досить узагальнююче визначення цього

поняття, його підхід базується на оцінюванні даного феномену (об'єктів) у якості цільового орієнтиру правових взаємовідносин між суб'єктами кредитування (в тому числі в іноземній валюті). Відповідно, можемо відмітити, що автор має на увазі, що кредит є об'єктом правовідносин вказаної категорії. Відповідно, основною сутнісною ознакою, за якою дослідник визначає характеристику об'єкта кредитних правовідносин, є цільовий орієнтир правовідносин, а саме, кредит. Окрім зазначеного трактування автор висуває інше визначення вказаного феномену, яке пов'язане із виділенням його видової ознаки. А саме, за його твердженням, об'єктом правовідносин в сфері кредитування виступає кредит, зокрема, грошові кошти, які надаються в тимчасове користування кредиторами позичальникам за відповідну плату з умовою повернення. В рамках зазначеного трактування існує акцент на видовій ознаці кредиту (грошових коштах), ознака поворотності (яка характеризує кредит), також визначено непряме посилення на ознаку платності за надання (користування) кредиту (процентів). Але, як видно із формулювання дослідника, в даному визначенні не передбачено виділення у якості одного із складових видів об'єктів кредитних правовідносин, елементу процентів за кредитами. Хоча, судячи із змісту договорів кредитування, положень цивільного законодавства України (ст. 1054), цей елемент є складовим серед видів об'єктів зазначених правовідносин і характеризує вартісну ознаку кредиту.

Відповідно до твердження О. Вайцеховської, О. Руденко [4, с. 372], визначено, що у якості об'єктів правовідносин у сфері кредитування, незалежно від їх форм, виступають грошові кошти, що надають кредитори позичальникам для здійснення взятих на себе зобов'язань майнового характеру. Авторки посилаючись на положення ст. 1046, 1054 Цивільного кодексу України, вказують, що акцент на такому складі кредитних зобов'язань з боку позичальників дозволяє чітко відрізнити їх від тих, що можуть виникати згідно із договорами позики. Вказане твердження, безумовно, є справедливим, оскільки відповідно до положень ст. 1046 Цивільного кодексу України, об'єктом правовідносин за договорами позики можуть виступати як грошові кошти, так і майно. Незважаючи на доцільність зазначеної відмінності, слід відзначити, що дослідниці не вказують на склад об'єкту правовідносин кредитування з боку позичальників, встановлений відповідно до норм цивільного законодавства. Керуючись змістом п. 1 ст. 1054 Цивільного кодексу України можемо встановити, що склад об'єктів даних правовідносин розширюється за рахунок процентів за кредитом,

які позичальники зобов'язуються сплатити, і які виступають у якості цільового орієнтиру кредитування для кредиторів. Відповідно, можемо зазначити, що О. Вайцеховська, О. Руденко у якості ключових сутнісних ознак об'єкта правовідносин з кредитування висувають видову ознаку (грошові кошти, які надаються за кредитним договором), зобов'язальну ознаку (вказівка на зобов'язання з боку кредиторів щодо надання грошових коштів за договором кредитування). Необхідно відмітити, що вказівка на вид об'єкта правовідносин є ґрунтовною (посилання на те, що це грошові кошти), при цьому слід зазначити, що авторки не відокремлюють можливих підвидів, які характерні для кредитування, зокрема, грошові кошти в національній валюті (гривні) або грошові кошти в іноземній валюті (за відповідними видами). Окрім цього, зобов'язальна ознака, на наш погляд повинна стосуватись щодо двох суб'єктів правовідносин, а саме, як кредиторів, так і позичальників.

Вказівка на видову ознаку об'єктів правовідносин з кредитування відмічається в дослідженні Д. Баранової, О. Коваленко [2]. Зокрема, авторки зауважують, що об'єктами правовідносин зазначеної категорії виступають кредит або позиковий капітал (позика). На наш погляд, хоча вказане посилення на види об'єктів правовідносин з кредитування є важливим аспектом їх характеристики, все ж віднесення до складу об'єктів, елемента позикового капіталу є помилковим. Це пояснюється тим, що так як позики відносяться до правовідносин за позиковими договорами, їх не можна ідентифікувати з грошовими коштами, які надаються (отримуються) суб'єктами за кредитними договорами. Відповідно, хоча підхід дослідниць і характеризує важливу видову ознаку за досліджуваними правовідносинами, склад даних об'єктів, висунутий ними, на наш погляд, є дискусійним з точки зору змісту кредитування та його нормативно-правового регулювання.

Посилання на видову ознаку валютних операцій, додаткові ознаки конвертації іноземної валюти здійснено в дослідженні В. Вагізової, Л. Ісханової, А. Ігоніної, Г. Ахметової, В. Бондаренко [3]. А саме, за твердженням авторів:

- об'єктом валютних правовідносин виступає іноземна валюта, яка використовується у міжнародних розрахунках (в тому числі за операціями з кредитування), зберігається на рахунках в банках, але не може вважатись законним платіжним засобом країни [3, с. 6];

- об'єктом валютних правовідносин є режими валютних паритетів (співвідношень на рівні різних іноземних валют, затверджених на законодавчому

рівні), валютні курси (вартості кожної з іноземних валют певної країни, прийняті на законодавчому рівні) [3, с. 56].

У наукових дослідженнях існують твердження, якими визначається обмежений склад об'єктів валютних правовідносин. Зокрема, згідно з висновками І. Погодіної, А. Смирнкової [6, с. 10], об'єктом валютних правовідносин виступають лише валютні цінності, що включають іноземну валюту та зовнішні цінні папери. Стосовно процесів кредитування об'єктом зазначених правовідносин, відповідно із логікою авторів, може виступати лише іноземна валюта. В даному випадку відсутній акцент на додаткових параметрах стосовно кредитування, пов'язаних з валютними правовідносинами, зокрема режимами валютних паритетів та валютними курсами. Отже, хоча автори і враховують видову сутнісну ознаку досліджуваних об'єктів правовідносин, їх склад не є вичерпним з огляду на фактичний стан розвитку та правове забезпечення видів.

Можемо підтримати акцент авторів на іноземній валюті як основному виді об'єктів правовідносин і врахуванні додаткової ознаки валютних правовідносин (режими валютних паритетів та валютні курси). Визначені дослідниками ознаки об'єктів валютних правовідносин за видами та категоріями будуть використані при здійсненні узагальненої класифікації об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті.

Вивчення положень дослідження Л. Снігурської [8, с. 183] свідчить, що авторка пропонує розглядати об'єкти правовідносин в сфері кредитування через призму видової та вартісної ознаки. Зокрема, відповідно до твердження авторки об'єкти таких правовідносин представлені грошовими цінностями, передбаченими в умовах кредитного договору (у вартісному вимірі). Можемо констатувати, що коли автор посилається на те, що кредит отримується та надається виключно у грошовій формі (це відповідає норма цивільного законодавства, зокрема, змісту п. 1 ст. 1054 Цивільного кодексу України), відмічається врахування видової сутнісної ознаки вказаних правовідносин. При цьому, при акценті на те, що об'єкт досліджуваних правовідносин також проявляється через вартість кредиту (вартісна ознака), дослідник враховує як ціну наданих (отриманих) за кредитним договором грошових коштів, які зобов'язався надати кредитор і прийняв на себе зобов'язання щодо повернення позичальник, так і обсяг процентів за кредитом, оскільки останні входять до загальної вартості кредиту. Слід відмітити, що окрім того, що сума кредиту та процентів за договором кредитування є елементами вартісної ознаки даних правовідносин,

елемент грошових коштів за кредитом є об'єктом правовідносин за видовою сутнісною ознакою, яка характеризує зазначене поняття.

Відповідно до положень роботи О. Андросової, О. Шестопалової [1, с. 119], об'єкти правовідносин в сфері кредитування можуть бути представлені грошима в готівковій або безготівковій формі, і вони є кредитом, який вирізняється грошовою природою і мають вартісні ознаки. Зважаючи на зміст визначених характеристик, можемо констатувати, що автори справедливо відносять до об'єктів досліджуваної категорії грошові кошти, що відповідає нормам цивільного законодавства (видова сутнісна ознака). І також можемо припустити, що посилаючись на вартісні характеристики об'єктів правовідносин в сфері кредитування дослідники можуть виокремлювати два види об'єктів, зокрема: грошові кошти, які надані кредиторами для виконання власних зобов'язань за договорами кредитування, і прийняті позичальниками на умовах повернення; проценти за кредитами, які є одним з їх елементів вартості (вартісна ознака).

В дослідженні Н. Мотько, П. Янович [5, с. 28] встановлено, що об'єктом правовідносин в сфері кредитування виступає вартість кредитних коштів, яка характеризується поворотним характером руху (від кредитора та до позичальника, а потім від позичальника до кредитора), авансованим характером (авансування має місце у випадку, якщо використання кредитних коштів передбачає отримання доходу або будь-якого ефекту), найбільш оптимальним способом використання вільних грошових коштів з боку кредитора і отримання для процесів відтворення, забезпечення відповідних потреб для позичальника. Відповідно, можна зауважити, що посилаючись на ознаки поворотності, авансування та використання для забезпечення цільових орієнтирів суб'єктів автори дотримуються думки, що основними видами об'єктів правовідносин в сфері кредитування, є:

- грошові кошти, надані з боку кредиторів, які взяли на себе зобов'язання за кредитними договорами, і прийняті позичальниками, які останні зобов'язані повернути. Необхідно зазначити, що в даному випадку враховується визначена вище видова ознака об'єктів зазначених правовідносин, також грошові кошти, які є основною сумою кредиту є елементом вартісної ознаки;

- проценти за кредитами. Той факт, що дослідники (Н. Мотько, П. Янович [5, с. 28]) посилаються на зазначений вид об'єктів досліджуваних правовідносин підтверджується тим, що відмічається посилення на цільові орієнтири учасників. Вказане, на наш погляд,

зокрема, стосується кредиторів, які надають грошові кошти у якості кредиту за відповідними договорами кредитування. Варто відмітити, що врахування цього елемента об'єктів правовідносин в сфері кредитування пояснюється акцентом як на вартісній (входять до складу вартості за договором кредитування).

Слід відмітити, що посилення на зазначені сутнісні ознаки свідчить про ґрунтовність зазначеного підходу в розрізі врахування видової та вартісної характеристик об'єктів досліджуваних правовідносин. Можемо констатувати, що посилення на вказані характеристики демонструє визначення складу об'єктів правовідносин в сфері кредитування відповідає положенням цивільного законодавства за даним напрямком.

Згідно з положеннями підходу Н. Поляк [7, с. 26] визначається, що об'єкт правовідносин в сфері кредитування є тією вартістю (цінностями, зокрема, матеріальними та грошовими), яка може бути передана в кредит з боку кредитора (суб'єкта правовідносин) позичальнику (іншій стороні договірних взаємин). Слід зазначити, що вказівка на те, що кредит, представлений вартістю цінностей двох категорій відповідає положенням цивільного законодавства (ст. 1054 Цивільного кодексу України, яка включає склад об'єктів правовідносин в сфері кредитування, а саме включає грошові кошти, надані / отримані та проценти за кредитами).

Відповідно до положень Постанови Правління НБУ № 6 від 02.01.2019 р. визначено сутність кредиту та позики без розділення особливостей цих понять. За визначенням згідно даним нормативно-правовим актом можна зробити висновок, що об'єктом кредитних правовідносин виступають валютні цінності, які можуть бути надані кредитором і отримані позичальником як кредит на умовах договору кредитування. Слід зазначити, що хоча на нормативному рівні не встановлено склад валютних цінностей, зважаючи на загальне визначення потрібно відмітити, що до їх складу відноситься іноземна валюта. В даній постанові не вказуються інші об'єкти кредитних коштів, аніж основна сума за кредитом (відсутній акцент на процентах). Вказане свідчить про відсутність врахування всіх правових засад функціонування кредитних правовідносин. В даному визначенні враховано ознаку видову ознаку зазначених правовідносин (зокрема, посилення на валютні цінності, як в даному випадку є грошовими коштами в іноземній валюті).

Керуючись підходами науковців, положеннями нормативно-правового регулювання нами було виокремлено основні ознаки та види об'єктів

правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті, серед яких, зокрема:

- видова ознака, за якою виділяються грошові кошти в іноземній валюті, надані кредитором позичальнику за договором кредитування (нормативно-правова підстава - ст. 1054 Цивільного кодексу України);

- вартісна ознака, що передбачає виділення основної суми зобов'язань позичальника та процентів за ними, встановлених в договорі кредитування (нормативно-правова підстава - ст. 1054 Цивільного кодексу України, яка регулює кредитні правовідносини відносно цих об'єктів, відсутність нормативно-правових обмежень щодо рівня процентної ставки за кредитами і іноземній валюті);

- зобов'язальна ознака – акцент на зобов'язаннях з боку кредитора щодо надання кредиту даної категорії, і зобов'язаннях з боку позичальника стосовно сплати кредиту та процентів за ним;

- ознака поворотності, пов'язана з характеристиками повернення суми основних зобов'язань та процентів за кредитом;

- додаткова ознака конвертації іноземної валюти, яка дозволяє виділити об'єкт правовідносин в сфері кредитування за напрямком регулювання валютних операцій, зокрема, валютний курс.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. В процесі дослідження здійснено систематизацію правових і наукових підходів стосовно складу та характеристик об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті. Доведено, що на сучасному етапі розвитку наукової думки та правового забезпечення відсутній уніфікований підхід до виокремлення основного складу об'єктів правовідносин зазначеної категорії. Виявлено, що цивільне законодавство враховує основні вартісні ознаки кредитних правовідносин (виділення таких об'єктів, як грошові кошти та проценти за кредитом), але в інших нормативно-правових актах відсутня вказівка на їх вичерпний перелік, що ускладнює визначення характеристик та особливостей даного феномену. На підставі дослідження наукових, законодавчих підходів сформульовано класифікацію ознак та видів об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті. Виділено такі основні ознаки та види об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті, а саме: 1) видову ознаку, відповідно до якої виокремлено грошові кошти в іноземній валюті, надані кредитором позичальнику за договором кредитування; 2) вартісну ознаку, що передбачає виділення основної суми зобов'язань позичальника та процентів за ними, встановлених в

договорі кредитування; 3) зобов'язальну ознаку (посилання на зобов'язання з боку кредитора щодо надання кредиту даної категорії, і зобов'язання з боку позичальника стосовно сплати кредиту та процентів за ним); 4) ознаку поворотності, обумовлену характеристиками повернення суми основних зобов'язань та процентів за кредитом; 5) додаткову ознаку конвертації іноземної валюти,

яка дозволяє виділити об'єкт правовідносин в сфері кредитування за напрямком регулювання валютних операцій, а саме, валютний курс. Подальші наукові розвідки за вказаним напрямком можуть бути сконцентровані в сфері розробки пропозицій стосовно закріплення складу основних об'єктів правовідносин в сфері кредитування в іноземній валюті в положеннях українського законодавства.

Література:

1. Андросова О.Ф., Шестопалова О.В. Банківська система. Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. 78 с.
2. Баранова Д.Е., Коваленко Е.В. Особенности международных валютно-кредитных отношений в современных условиях. Международный студенческий научный вестник. URL: <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=19619> (дата звернення: 30.03.2020).
3. Вагизова В.И., Ихсанова Л.Р., Игонина А.С., Ахметова Г.З., Бондаренко В.Д. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Казань: Казан.ун-т, 2016. 240 с.
4. Вайцеховська О. Р., Руденко О. В. Правова характеристика міжнародних приватноправових кредитних відносин. Часопис Київського університету права. 2016. №3. С.370-373.
5. Мотько Н.А., Янович П.А. Деньги, кредит, банки. Минск: Белорусский национальный технический университет, 2017. 119 с.
6. Погодина И. В., Смирнова А.О. Правовое регулирование валютного рынка. Владимир: Изд-во ВлГУ, 2012. 128 с.
7. Поляк Н.П. Кредитні інструменти розвитку реальної економіки в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.00.08. К., 2016. 223 с.
8. Снігурська Л. П. Банківські операції і послуги. К.: МАУП, 2006. 456 с.
9. Чуприн Д.А. Структура правоотношений банковского кредитования и банковское кредитование как предмет финансово-правового регулирования. Международный студенческий научный вестник. URL: <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=18332> (дата звернення: 30.03.2020).